

Дмитро Забзалюк
Львівський державний університет внутрішніх справ
кандидат історичних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права

ПРАВО ТА ПРАВОВА СВІДОМІСТЬ: ВЗАЄМОДІЯ, ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ ТА ВЗАЄМОВПЛИВ

<http://doi.org/10.23939/law2020.25.023>

© Забзалюк Д., 2020

Здійснено філософсько-правовий аналіз взаємодії, взаємозалежності та взаємовпливу права та правової свідомості. Досліджено, що правосвідомість є супутником права, а тому ми можемо виокремити притаманні їм спільні риси, а саме: вони належать до єдиної правової системи; виконують нормативно закріплені функції; характеризуються певною структурою; обумовлюються спільними соціально-економічними, політичними, ідеологічними, культурними та іншими факторами. З'ясовано, що право і правосвідомість мають автономний характер, тому вони чітко розрізняються за своїми сутнісно-змістовими ознаками, завдяки яким вони виокремлюються із всієї множини правових явищ.

Ключові слова: право, мораль, суспільна свідомість, правова свідомість, світогляд, правопізнання, праворозуміння.

Постановка проблеми. Юридична наука, досліджуючи різні аспекти правового життя, покликана розкривати не лише зовнішні, формально-юридичні характеристики суб'єктів права, але й проникати у глибинні, соціально-вольові начала формування і реалізації поведінки суб'єктів суспільних відносин. Цьому сприяє, зокрема, і дослідження проблеми правосвідомості як складного соціального явища, що має різні форми прояву.

Дослідження впливу права на формування правосвідомості є актуальною та важливою проблемою сучасної юридичної науки. Останнє при цьому викликає особливий інтерес, адже ґрунтується не на зовнішніх проявах потреби у правосвідомості, а на внутрішніх, природних мотивах реалізації духовно-правової гідності особистості та її потреби у правовій автономії.

Аналіз дослідження проблеми. Теоретичну та методологічну основу дослідження взаємодії, взаємозалежності та взаємовпливу права та правової свідомості становлять праці відомих вітчизняних та зарубіжних науковців, а саме: Р. Байніязова, А. Жалинського, А. Ільїна, Л. Куренди, В. Нерсесянца, П. Новгородцева, Л. Петражицького, А. Полякова, Д. Потопейка, І. Разумовського, М. Рейснера, С. Хопти, Н. Юліної та ін.

Метою статті є здійснити ґрунтовний філософсько-правовий аналіз взаємодії, взаємозалежності та взаємовпливу між правом та правовою свідомістю.

Виклад основного матеріалу. Проблема правосвідомості виникла з появою самого феномена права у його формально-юридичному сенсі. Виходячи з цього, феномен правосвідомості у юридичній науці розглядається у двох аспектах: 1) як специфічний процес пізнання права, його сутності; обґрунтування провідних принципів і ознак; 2) як результат пізнавальної діяльності, знання про право, отриманого шляхом пізнання.

Широкий підхід включає обидва аспекти і припускає, що правосвідомість – це процес усвідомлення та застосування права; окремі елементи пізнавальної правової діяльності (сприйняття правових явищ, уявлення про правові явища і право загалом, поняття права), а також сукупність (або система) інтерпретованих правових знань, отриманих у результаті пізнавально-правової діяльності.

У сучасній юридичній літературі існують різноманітні визначення правосвідомості – від лаконічних до досить об'ємних. В. Нерсесянц розглядає правосвідомість у формі усвідомлення права як специфічного явища соціальної дійсності [1, с. 267]. Таке розуміння правосвідомості, на наш погляд, є досить абстрактним. Інші науковці вважають, що під правосвідомістю слід розуміти сукупність (систему) уявлень і почуттів, що виражають ставлення людей і соціальних спільнот до чинного або бажаного права [1, с. 45].

У наведених визначеннях можливо виокремити такі недоліки: 1) у змісті правосвідомості виокремлюються лише уявлення і почуття та не акцентується увага на емоціях, оцінках, ідеях, поняттях, теоріях; 2) об'єктом правосвідомості виступає право, а не всі правові явища та інші сфери суспільного життя, оцінені з юридичної позиції.

Означені ідеї та положення надають можливість виокремити такі ознаки правосвідомості, які і будуть покладені в основу аналізу цього феномену. Зважаючи на те, що це одна із форм суспільної свідомості, що забезпечує знання про право та його вплив на соціальну реальність, правосвідомість: по-перше, перебуває у взаємозв'язку з іншими формами суспільної свідомості, що визначає залежність процесу пізнання права від політичної, етичної, філософської та ін. видів суспільної свідомості; по-друге, відображає ставлення індивіда до правової реальності – минулої, нинішньої і майбутньої, що обумовлює ставлення суспільства і професійних юристів до права та його впливу на правову систему та правове життя суспільства; по-третє, є підставою для розвитку права та передумовою і регулятором поведінки людини, надає юридичній діяльності цілеспрямованого характеру, обумовлюючи чітку визначеність мети права та способів її досягнення, забезпечуючи розвиток праворозуміння як наукової основи перетворень та системність регулятивного впливу права на суспільство; по-четверте, визначає ті відносини життєдіяльності суспільства, які потребують правової регламентації, що забезпечує динамічний характер права, поширюючи його дію на суспільні відносини, які є важливими та потребують правового регулювання; по-п'яте, це засіб саморегуляції поведінки суб'єктів, що забезпечує можливість орієнтуватись в різних правових ситуаціях та ухвалювати юридично значущі рішення щодо дотримання чи порушення вимог закону та дотримуватись його положень на усвідомленому рівні; по-шосте, правосвідомість має визначене функціональне призначення, що виявляється у пізнанні сутності, значення та змісту права, оцінці цінності його впливу та можливостей досягнення його мети правомірною діяльнісною поведінкою.

На загальнотеоретичному рівні структура правосвідомості розуміється як сукупність елементів, що логічно та функціонально пов'язані між собою, утворюючи цілісну організацію.

Досліджуючи роль права у формуванні правосвідомості, слід, насамперед, зауважити, що у юридичній літературі існують лише два основні погляди на роль права у формуванні правосвідомості – взаємозв'язок права і правосвідомості та протиріччя (суперечність) між правом та свідомістю, що надає можливість об'єднати ці ідеї у дві великі групи:

по-перше, безпосереднє чи опосередковане ототожнення правосвідомості як особливого явища з правом. У цьому аспекті ми посилаємося на праці вчених, які вважають правосвідомість неминучим супутником права та розуміють право як регулятор відносин між людьми, наділених волею і свідомістю. Право і правосвідомість не створюють одне одного, вони формуються у

об'єктивних умовах і взаємодіють. Право впливає на правосвідомість, формує уявлення особи про її права і обов'язки, а правосвідомість впливає на право та практику правозастосування [2, с. 241];

по-друге, розмежування права і правосвідомості та віднесення їх до різних сфер суспільного життя: права – до юридичної, а правосвідомості – до політичної чи моральної. Правосвідомість і право досліджуються вченими через їх детермінованість соціальними факторами у тісному зв'язку з їх носієм – людиною. Звичайно на перший план серед соціальних факторів висуваються соціально-економічні, однак увага приділяється і соціально-культурним, де людину розглядають як активного, свідомого носія права і правосвідомості, хоча і не як їхнього творця [3, с. 141].

У філософсько-правовій літературі звертають увагу на діалектичному поєднанні єдності і відмінності, взаємодії і суперечності права та правосвідомості. Така логіка міркування надає можливість говорити про те, що право має двоєдину природу: воно відображає дійсність у формі уявлень, ідей і оцінок і в той же час виступає як самостійний соціальний регулятор. Обґрунтовуючи такий підхід до співвідношення права і правосвідомості, можливо припустити, що право є тією частиною правосвідомості, яка вміщує ідеї-моделі поведінки, за допомогою яких регулюються суспільні відносини. Зазвичай аналіз права як частини правосвідомості не відображає реального стану речей, але в умовах, коли право сприймалося лише як сукупність норм права, виокремлення у праві уявлень та ідей, акцентування уваги на суб'єктивній стороні права має позитивний аспект.

Досліджуючи роль правопізнання у формуванні правосвідомості, неможливо не згадати психологічного підходу до дослідження означеного питання. Так, М. Рейснер, перебуваючи під впливом психологічного напрямку у праві, схилився до отождоження правосвідомості і права, хоча і не погоджувався з суб'єктивно-ідеалістичним трактуванням права Л. Петражицького [4, с. 114]. І. Сабо вважав, що М. Рейснер здійснив методологічну помилку, “знищивши різницю між чинним правом і правосвідомістю” [4, с. 58]. М. Рейснер спробував довести обумовленість змісту права соціально-економічними умовами та соціально-психологічними обставинами. Вчений, з одного боку, спробував матеріалізувати та конкретизувати інтуїтивне право як абстрактне поняття, а з іншого – доповнити економічний детермінізм права соціально-психологічним змістом. Такий підхід М. Рейснера є цінним, оскільки обґрунтовує необхідність не лише ідейнотеоретичної характеристики права (правову ідеологію класу), а і його оціночно-психологічну складову.

Досить цікавими є погляди на проблему ролі правопізнання у формуванні правосвідомості, обґрунтовані І. Разумовським [5, с. 58–59]. У своїх теоретичних поглядах учений зводив право до правової ідеології, а правосвідомість – до правової психології. Він зазначав, що по-перше, закони як зовнішні офіційні форми права встановлюються для більш повного і систематичного впливу на правосвідомість. По-друге, І. Разумовський встановив певну циклічність права, його вихід з-під влади держави і спрямування на власний шлях розвитку.

Окремої характеристики потребують ідеї первинності права по відношенню до правосвідомості. Ця теорія заснована на двох ідеях. По-перше, включення до правосвідомості сукупності раціонально-чуттєвих уявлень і знань про існування правової дійсності. І, по-друге, введення до змісту правосвідомості об'єктивної основи, що є результатом відображення правової реальності розумом як миротворчим явищем. Таке розуміння властиве концепції Р. Байніязова. Правосвідомість, на думку вченого, – це певне бачення юридичного світу, у якому обов'язково присутні мудрість, краса та творчість; це модель правового явища, яка володіє здатністю бути ... внутрішньо і зовні культурно цілісним, гармонійним, духовно та інтелектуально багатим феноменом, який є ідейним і емоційно-вольовим детермінантом правових явищ і процесів” [6, с. 17].

Отже, поряд з ідеями, уявленнями, які є досягненнями людського розуму, що забезпечує “відбір” оптимальних правових ідей з точки зору найефективнішого правового регулювання відносин певної соціокультурної реальності, у правосвідомості накопичуються варіативність системи правових знань, цінностей, уподобань, різноманіття уявлень про способи і методи правового регулювання, прогресивні правові ідеї та ідеї, що відображають консервативні тенденції правової еволюції.

У науковій літературі прийнято виокремлювати принаймні дві форми взаємовпливу ідей права і правосвідомості.

По-перше, коли теоретичні розробки досягли глибокого розуміння своєрідності права, що в силу правової логіки виводить ці теорії на рівень найважливіших ідеалів та цінностей певної соціокультурної дійсності. Правова логіка полягає у тому, що характерні для права зв'язки і відносини неминуче ведуть до суб'єктивних прав людини, які передбачають за правовою логікою реалізацію у тій чи іншій формі або значенні соціальної справедливості і свободи, виключення з життя суспільства свавілля і насильства.

При визначенні ролі права у формуванні правосвідомості можливо умовно виокремити у правопізнанні два елементи: правопізнання як процес і правопізнання як результат [7, с. 99].

Перший елемент пізнавальної сторони правосвідомості – процес, знання правової дійсності, який включає у себе процеси розуміння, накопичення, тлумачення знань правової дійсності. Саме в межах цього елемента здійснюється і процес розуміння права або праворозуміння, яке виступає основою процесу пізнання правової дійсності. Сутність праворозуміння у процесі пізнання правової дійсності полягає в осмисленні права (його форми і змісту), у пошуку “координат” права, у пошуку відповіді на питання, що таке право, у чому воно виражається, які має форми [8, с. 18].

Другий елемент пізнавальної сторони правосвідомості – результат пізнання правової дійсності, який включає у себе правову ідеологію. У такій побудові правопізнання як результат займає базову позицію, виступає основою правової ідеології. Тут правопізнання може бути визначено як результат цілеспрямованої інтелектуальної розумової діяльності особи, що являє собою ідеї, погляди, теорії про право як самостійно-обов'язковий соціальний феномен [8, с. 19].

Певний науковий інтерес у дослідженні ролі правопізнання у формуванні правосвідомості мають рівні правопізнання – нижчий та вищий. Нижчий рівень – це набір уявлень, описів права та його проявів, перелік його властивостей, набір експериментальних даних про право, які виступають змістом правопізнання як результату. Вищий рівень – це цілісна, взаємопов'язана, внутрішньо структурована система знань і уявлень про право, його сутність, зміст, форму його прояву, структуру, функції. Особливим різновидом вищого рівня правопізнання є доктрина права, яка є “науковим (підданим науковому осмисленню та оцінці) сегментом тих знань і суджень, що закріпилися у свідомості стосовно найбільш загальних питань та проблем права, його обґрунтування, оцінки, соціальної ролі, сутності і форми прояву.

Серед існуючих у юридичній літературі поглядів на феномен “правосвідомість”, слід виокремити розуміння, яке поєднує у собі дві категорії – право та свідомість. Феномен право надає вказаному поняттю юридичного відтінку, а його поєднання із феноменом свідомість передбачає виявлення місця цього феномена у системі загальнокультурного буття [9, с. 244].

Важливим є бачення формування правосвідомості, обґрунтоване П. Новгородцевим, який вважав, що при дослідженні формування правосвідомості, вивчення права і правосвідомості повинно відбуватися у нормативно-етичних межах [10, с. 302]. Вчений не погоджувався із психологічною теорією праворозуміння Л. Петражицького, який акцентував увагу на співвідношенні права з психологією особи, висував положення про те, що “специфічна природа явищ права, моральності, естетики, їх відмінності один від одного і від інших переживань кореняться не в сфері інтелектуального, а в сфері емоційного, імпульсивного...” [11, с. 118].

Важливою у теоретичному аспекті й значно розширеною є точка зору І. Ільїна щодо розуміння поняття правосвідомості. Визначаючи правосвідомість, І. Ільїн підкреслює її сутнісні характеристики: а) правосвідомість притаманна людині і формується на рівні рефлексу і інстинкту задовго до виникнення правових форм: закону і звичаю, позитивного права; б) правосвідомість виступає як переконання у справедливості (рівність в належному); в) правосвідомість як справедливість є основою закону, звичаю; г) правосвідомість керується регулятивною функцією, визначаючи правову діяльність [12, с. 211].

Між правом і правосвідомістю існує тісний взаємний зв'язок. Цей зв'язок виявляється як вплив правосвідомості на право, так і навпаки – у впливі права на правосвідомість.

Інший погляд на роль права у формуванні правосвідомості полягає у визнанні суперечності між правом та правосвідомістю, адже взаємозв'язок між правом і правосвідомістю не означає, що цей зв'язок є рівним, безконфліктним. Вимоги свідомості і права не завжди узгоджуються, а нерідко й протистоять одне одному, й отже, між правом і правосвідомістю можуть виникати й часто виникають колізії, розбіжності, суперечності [13, с. 39].

Основними причинами протиріч між правом і правосвідомістю називають: 1) різні методи регуляції поведінки суб'єктів; 2) різні критерії і підходи до оцінки їх поведінки; 3) складність і суперечливість ситуацій; 4) різноманітність ситуацій, що виникають. Підвищена увага до відмінностей права і правосвідомості зумовлена таким: 1) право являє собою інституційне утворення, відображене у системі загальнообов'язкових, формально-визначених норм, а правосвідомість вичерпується тим, що право є вихідним моментом його субстанції – уявленнями про право, судженнями про необхідність юридичної структури взаємовідносин людей, установками на той чи інший юридичний режим у житті особи і суспільства; 2) з інтелектуальної сторони право – якісно своєрідне явище, що складається з системних нормативних узагальнень, а правосвідомість – з емоцій, настроїв; 3) під правосвідомістю маються на увазі різні прояви духовного, інтелектуального, соціально-психологічного життя, пов'язані зі сферою права, але не утворюючі органічної цілісності; 4) своєрідними рисами відрізняються механізми дії права і правосвідомості. Так, механізм права втілений у складному, інституційному юридичному інструментарії, спирається на державний примус, а механізм дії правосвідомості є духовною сферою особи. Правосвідомість здійснюється через загальну правову оцінку соціальних фактів, суджень про їх відповідність ідеї правового і законного, почуття права і законності і, виходячи з цього, вольову спрямованість поведінки особи [14, с. 39].

Крім того, відмінність права і правосвідомості простежується у нормативності. Так, правосвідомість наділена рисами нормативності, що має інформаційне і ціннісно-орієнтаційне значення для особи. А нормативність правосвідомості інша, ніж нормативність права. Оскільки нормативність права як інституційного утворення полягає у загальних формально-визначених зразках, моделях поведінки, а нормативність правосвідомості полягає лише в усвідомленні обов'язковості юридичних норм, ідеї законності і разом з тим є критерієм правильності, соціальної виправданості поведінки або фактів.

Отже, на нашу думку, феномен “право” і “правосвідомість” є взаємопов'язаними. Вони існують і розвиваються разом, взаємно підтримуючи і доповнюючи один одного через правопізнання. Розкриваючи сутність поняття правопізнання, можна говорити про невидимий, але взаємний зв'язок між правом і особою, де, з одного боку, право впливає на особу, яка виступає його об'єктом, а з іншого – особа сприймає і пізнає цей вплив права.

Формування правосвідомості відбувається також і за допомогою правового впливу на свідомість особи. Правовий вплив має такі форми: інформаційна дія права, орієнтаційний вплив права і його спеціально-юридичний вплив.

Інформаційна дія права полягає у доведенні інформації до особи про дозволені та заборонені моделі поведінки та конкретні заходи інформаційно-психологічного впливу, які містяться у нормах права (пільги, заохочення). Орієнтаційний вплив права полягає у тому, що у ньому закріплені найважливіші, основні суспільні цінності, які підлягають дотриманню. Мета орієнтаційного впливу – закріпити та захистити цінності у праві, що неоднозначно впливають на правосвідомість. Спеціально-юридичний вплив права полягає у закріпленні основних прав і свобод особи у нормативно-правових актах.

Висновки. Враховуючи, що правосвідомість є супутником права, ми можемо виокремити притаманні їм спільні риси, а саме: 1) вони належать до єдиної правової системи; 2) виконують нормативно закріплені функції; 3) характеризуються певною структурою; 4) обумовлюються спільними соціально-економічними, політичними, ідеологічними, культурними та іншими фак-

торами. Разом з тим правосвідомість і право мають автономний характер. Так, вони чітко розрізняються за своїми сутнісно-змістовими ознаками, завдяки яким вони виокремлюються із всієї множини правових явищ. З цих позицій право завжди є об'єктивним, реальним, інституційним утворенням, зміст якого складає система загальнообов'язкових, формально визначених норм і принципів, втілених у відповідних формах (джерел) права. Правосвідомість завжди є суб'єктивним явищем, зміст якого складають: правові ідеї, поняття; уявлення особи про минуле, чинне чи бажане право; суб'єктивне ставлення до існуючого права як феномену суспільного життя; масові емоційні реакції на право, на вчинки людей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нерсесянц В. С. Філософія права. М. : Норма – ИНФРА–М, 2005. 656 с.
2. Жалинский А. Э. Профессиональная деятельность юриста. Введение в специальность. Учебное пособие. Москва : БЕК, 1997. 330 с.
3. Нерсесянц В. С. Юриспруденция. Введение в курс общей теории права и государства. Москва : Издательская группа НОРМА – ИНФРА. 1998. 245 с.
4. Рейснер М. А. Теория Л. И. Петражицкого, марксизм и социальная идеология. Москва: Тип. Т-ва “Общественная польза”, 1908. 123 с.
5. Разумовский И. П. Философия и юридическая теория. Под знаменем марксизма. 1926. № 12. С. 50–71.
6. Байниязов Р. С. Правосознание: психологические аспекты. Правоведение. 1998. № 3. С. 16–21.
7. Хопта С. Ф. Теоретико-правові аспекти професійної правосвідомості судді та її роль в ухваленні судових рішень. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2017. 251 с.
8. Юлина Н. С. Очерки по современной философии сознания. Москва : Изд-во Канон+РООИ “Реабилитация”, 2015. 408 с.
9. Поляков А. В., Тимошина Е. В. Теория государства и права на рубеже веков: проблемы и перспективы. Правоведение. 2000. № 3. С. 240–246.
10. Новгородцев П. И. Введение в философию права. Кризис современного правосознания. Москва : СПб. Лань, 2000 347 с.
11. Петражицкий Л. И. Теория права и государства в связи с теорией нравственности в 2 т. Москва : Тип. Т-ва “Общественная польза”, 1909. 477 с.
12. Ильин И. А. Осуществности правосознания/ Москва: “Рарог”, 1993. URL: <http://www.magister.msk.ru/library/philos/ilyin/ilyin07>.
13. Куренда Л. Д. Характеристика окремих функцій професійної правосвідомості. Історико-правовий часопис, 2013 № 1. С. 38–42.
14. Потопейко Д. А. Правосознание как особое общественное явление. Київ : Правоведение, 1970. 270 с.

REFERENCES

1. Nersesiants V. S. *Filosofia prava* [Philosophy of Law]. M. : Norma – YNFRA–M, 2005. 656 p.
2. Zhalynskiy A. Э. *Professyonalnaya deyatelnost yurysta. Vvedeniye v spetsyalnost. Uchebnoye posobyie* [Professional activity of a lawyer. Introduction to the specialty. Tutorial]. Moskva : BEK, 1997. 330 p.
3. Nersesiants V. S. *Yurysprudentsiya. Vvedeniye v kurs obshchei teoryy prava y hosudarstva* [Jurisprudence. Introduction to the General Theory of Law and State.]. Moskva : Yzdatelskaia hruppa NORMA – YNFRA. 1998. 245 p.
4. Reisner M. A. Teoryia L. Y. *Petrzhitskoho, marksyzm y sotsyalnaya ydeolohiya* [The theory of LI Petrazhitzsky, Marxism and social ideology.]. Moskva: Typ. t–va “Obshchestvennaya polza”, 1908. 123 p.
5. Razumovskiy Y. P. *Fylosofiya y yurydycheskaya teoryia. Pod znamenem marksyzma* [Philosophy and Legal Theory. Under the banner of Marxism] 1926. # 12. P. 50–71.
6. Bainyazov R. S. *Pravosoznanye: psikhologicheskiye aspekty. Pravovedeniye* [Psychological Aspects. Jurisprudence.]. 1998. No. 3. P. 16–21.
7. Khopta S. F. *Teoretyko-pravovi aspekty profesiinoi pravovidomosti suddi ta yii rol v ukhvalenni sudovykh rishen. Dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata yurydychnykh nauk* [Theoretical and legal aspects of the professional justice of a judge and its role in court decisions. Thesis for a Candidate Degree in Law] Kyiv: Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka, 2017. 251 p.
8. Yulyna N. S. *Ocherky po sovremennoi fylosofyy soznaniya* [Essays on the modern philosophy of consciousness]. Moskva : Yzd-vo Kanon+ROOY “Reabylytatsiya”, 2015. 408 p.
9. Poliakov A. V., Tymoshyna E. V. *Teoryia hosudarstva y prava na rubezhe vekov: problemy y perspektivy. Pravovedeniye* [Theory of State and Law at the Turn of the Century: Problems and Prospects. Jurisprudence.]. 2000. No. 3. P. 240–246.
10. Novhorodtsev P. Y. *Vvedeniye v fylosofiyu prava. Kryzys sovremennoho pravosoznaniya* [Introduction to the philosophy of law. The crisis of modern legal consciousness.]. Moskva : SPB. Lan, 2000 347 p.
11. Petrazhitzkiy L. Y. *Teoryia prava y hosudarstva v svyazy s teoyei nrvstvennosti v 2 t.* [Theory of Law and State in Connection with the Theory of Morality in 2 Vols.] Moskva : Typ. T-va “Obshchestvennaya polza” 1909. 477 p.
12. Ylyn Y. A. Osushchnosty pravosoznaniya / Moskva: “Raroh”, 1993. URL: <http://www.magister.msk.ru/library/philos/ilyin/ilyin07>.

12. Kurenda L. D. *Kharakterystyka okremykh funktsii profesiinoi pravovidomosti. Istoryko-pravovyi chasopys* [Characteristics of individual functions of professional justice. Historical and Legal Journal], 2013 No. 1. P. 38–42.
13. Potopeiko D. A. *Pravosoznanye kak osoboe obshchestvennoe yavleniye* [Legal consciousness as a special social phenomenon] Kyiv : Pravovedenye, 1970. 270 p.

Дата надходження: 22.01.2020 р.

Дмитро Забзалиук

ПРАВО И ПРАВОВОЕ СОЗНАНИЕ: ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ, ВЗАИМОЗАВИСИМОСТЬ И ВЗАИМОВЛИЯНИЕ

Осуществлен философско-правовой анализ взаимодействия, взаимозависимости и взаимовлияния права и правового сознания. Исследовано, что правосознание является спутником права, а потому мы можем выделить присущие им общие черты, а именно: они принадлежат к единой правовой системе; выполняют нормативно закрепленные функции; характеризуются определенной структурой; обуславливаются общими социально-экономическими, политическими, идеологическими, культурными и другими факторами. Выяснено, что право и правосознание имеют автономный характер, потому они четко различаются по своим сущностно-смысловым признакам, благодаря которым они выделяются из всего множества правовых явлений.

Ключевые слова: право, мораль, общественное сознание, правовое сознание, мировоззрение, правопознание, правопонимание.

Dmytro Zabzaliuk

Head of the Department theory and history of state and law,
constitutional and international law
Lviv State University of Internal Affairs
Candidate of Historical Sciences,
Associate Professor

RIGHT AND LEGAL CONSCIOUSNESS : CO-OPERATION, INTERDEPENDENCE AND INFLUENCE

The philosophical-legal analysis of co-operation, interdependence and influence of right and legal consciousness is carried out. Investigational, that sense of justice is the companion of right, and that is why we can distinguish inherent to them general lines, namely: they belong to the single legal system; execute the normatively envisaged functions; characterized by a certain structure; stipulated by general socio-economic, political, ideological, cultural and other factors. It is found out, that a right and sense of justice have autonomous character, that is why they clearly differentiate on the rich in content signs due to that they are distinguished from all great number of legal phenomena.

Key words: right, moral, public consciousness, legal consciousness, world view, cognition of right, understanding of right.